EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES

Eduskunta, Lakivaliokunta

00102 EDUSKUNTA

LAUSUNTO

23.10.2023

EOAK/6648/2023

Viite: Lakivaliokunnan kuulemispyyntö 13.10.2023

ASIA: HE 30/2023 VP HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE LAIKSI OIKEUSPALVELUVIRASTOSTA JA SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI

Lakivaliokunta on pyytänyt oikeusasiamiehen kanslian asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoa yllä mainitussa asiassa.

Esitän lausuntonani seuraavan.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan perustettavaksi uusi valtakunnallinen virasto, Oikeuspalveluvirasto, joka muodostuisi valtakunnallisesta keskushallinnosta sekä alueellisista oikeusaputoimistoista ja edunvalvontatoimistoista. Virasto huolehtisi oikeusavun, yleisen edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan palveluiden järjestämisestä. Virastolle siirtyisi uudistuksen myötä lakkaavien oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tehtävät sekä lisäksi oikeusministeriöstä oikeusapu- ja edunvalvontapiirejä koskevat keskushallinnon viranomaistehtävät. Kysymys on palvelujen hallinnon ja tukipalvelujen uudelleen järjestelystä. Oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen itsenäinen ja toisistaan riippumaton asema säilyisi entisellään. Myöskään toimistojen toimipaikkaverkkoon ei esitetä muutoksia.

Hallituksen esitys on yleisesti ottaen hyvin perusteltu, enkä näe ehdotuksessa suurempia ongelmia. Ehdotettu yhden viraston malli jatkaisi viimeaikaista suuntausta valtakunnallisten virastojen perustamisessa.

Laillisuusvalvonnan näkökulmasta keskeistä on asiakkaiden oikeusturvan toteutuminen esitetyn mukaisessa organisaatiomuutoksessa. Siltä osin kuin kysymys on toiminnan tarkoituksenmukaisuudesta, totean, että

lähtökohtaisesti tarkoituksenmukaisuuskysymykset eivät kuulu laillisuusvalvojan tehtäviin.

Esityksessä esityksen tärkeimpänä tavoitteena on lausuttu olevan pidemmällä aikavälillä tuottaa oikeusavun, edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan asiakkaille valtakunnallisesti yhtenäisempää, laadultaan parempaa ja helpommin saavutettavaa palvelua. Tavoite on näitä palveluja tarvitsevien kansalaisten yhdenvertaisen kohtelun ja heidän oikeusturvansa toteutumisen kannalta tärkeä.

Oikeusturvan toteutumisen kannalta merkityksellistä on myös, miten valvonta on järjestetty ja että kansalainen myös tietää, minkä tahon puoleen hänen tulee kääntyä tilanteessa, jossa harkitsee asian saattamista valvojan arvioitavaksi. Kansalaisten kannalta toimijoiden paljous voi aiheuttaa epävarmuutta siinä, mikä kulloinkin on tuo oikea taho. Edunvalvonnan osalta apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen on havainnollistanut tätä toimijoiden paljoudesta kansalaisessa mahdollisesti aiheuttamaa hämmennystä Oikeusapu- ja edunvalvontaviraston perustamista koskevasta selvityksestä (VN/4142/2020) oikeusministeriölle 27.1.2021 antamassaan lausunnossa (EOAK/8030/2020).

Uuden viraston keskushallinnon ohella valvontaa toteuttaisivat edelleen myös Asianajajaliiton valvontalautakunta suhteessa julkisiin oikeusavustajiin ja holhousviranomainen eli Digi- ja väestötietovirasto, Ahvenenmaalla valtionvirasto, suhteessa edunvalvojiin. Kannella voisi edelleen myös virkamiehen esimiehelle, esimerkiksi julkisen oikeusavustajan menettelystä johtavalle julkiselle oikeusavustajalle.

Esityksessä eri valvojien rooli jää jossakin määrin täsmentymättömäksi. Esityksessä kuvataan lyhyesti valvontalautakunnan harjoittama hyvän asianajotavan noudattamisen valvonta ja holhousviranomaisen harjoittama edunvalvojien menettelyn holhoustoimilain mukaisuuden valvonta sekä todetaan, että niiltä osin kuin valvontalautakunnalla tai holhousviranomaisella ei ole toimivaltaa, voi [oikeusapu- ja edunvalvontapiirin] virkamiehen toiminnasta kannella hallintolain mukaisesti ylemmälle viranomaiselle. Mielestäni esitys jättää erityisesti rajanvedon siitä, milloin asia kuuluu Digi- ja väestötietovirastolle ja milloin uuden viraston keskushallinnolle, täsmentymättömäksi. Näin erityisesti, kun perusteluissa (s. 13) lausutaan, että sisäisen valvonnan ja tarkastusten arvioidaan tehostuvan yhdessä virastossa, ja että sen arvioidaan vaikuttavan laadun parantamiseen erityisesti yleisessä edunvalvonnassa, jossa hoidettavana oleva asiakkaiden omaisuus on merkittävä.

Se, että hallinnon sisäinen valvonta on selkeästi määritelty, on tärkeää myös niin hallinnon sisäisen valvonnan tehokkuuden ja sen toteutumisen, kuin yleisen laillisuusvalvonnankin kannalta. Yleisessä laillisuusvalvonnassa tämä tulee uuden viraston keskushallinnon kohdalla esiin nähdäkseni erityisesti sen arvioinnissa, mikä asema keskushallinnolla on yleisellä laillisuusvalvojalla käsiteltävänä olevan asian käsittelyssä.

Erityisesti tämä koskee toisaalta keskushallinnon ja toisaalta Digi- ja väestötietoviraston roolia lausunnon antajana edunvalvontaa koskevissa laillisuusvalvonta-asioissa.

Edellä todetussa kyse on pitkälti hyvän hallinnon palveluperiaatteesta eli siitä, että kansalainen saa asianmukaisesti hallinnon palveluita ja että kukin viranomainen pystyy hoitamaan tehtävänsä tuloksellisesti.

Valvonnassa on olennaista myös, että valvontaan käytettävissä olevat resurssit ovat riittävät. Muutoksen taloudellisia vaikutuksia esityksessä arvioitaessa ei ole erikseen arvioitu keskushallinnon tehtävää valvojana eikä organisaatiomuutoksen mahdollisia vaikutuksia kantelumääriin ja myös muihin asiakasyhteydenottoihin uuden viraston keskushallinnolle.

Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijäneuvos Terhi Arjola-Sarja

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.